

Úr és szolga a történettudomány egységében – Társadalomtörténeti tanulmányok.
In Memoriam Vári András (1953–2011)
Lords and Servants in History's Unity: Studies on Social History.
Szerkesztette / Edited by: Gyulai Éva. ME BTK TTI, Miskolc, 2014. pp. 16–23.

Uradalomigazgatás és zálogbirtokok – egy szempont a patrónus–kliens viszony működéséhez a 17. századi Sopron vármegyei Nádasdy-birtokok példáján

DOMINKOVITS Péter

*Herrschaftsverwaltung und Pfandgüter – Ein Überblick des
Verhältnisses zwischen Patron und Klienten anhand der Beispiele
der sich im Komitat Sopron befindlichen Nádasdy Güter im 17.
Jahrhundert*

Die Gesellschaftshistoriker der nach Mohács-er Zeit des Komitates Sopron hatten stets die Umgestaltung und die Umschichtung des Adels des Munizipiums während des 16. Jahrhunderts betont. Sie unterstrichen, dass diese Tendenzen überwiegend mit dem grössten Gutsbesitzer des Komitates, mit der Familie Nádasdy, sowie mit ihrem ausgedehnten Klientenkreis verbunden waren. Zur Gesellschaftsintegration der Nádasdy Klienten im Komitat Sopron, sowie zur Befestigung ihrer Positionen trugen die für ihre Dienste vom Magnaten erhaltenen Pfandgüter bei. Es kann ohne Übertreibung behauptet werden, die Analyse des Systems der Pfandgüter, sowie ihrer An- und Verkaufsstrategie stellen einen wichtigen Teil des mit modernem Begriffspaar ausgedrückten Patronen–Klienten Verhältnisses dar. Dieser Aufsatz beschränkt sich nur auf die Untersuchung einer gewissen Berufsgruppe im Herrschaftssystem der Nádasdy Familie des Komitates Sopron des 17. Jahrhunderts, auf die aus der Reihe der Taxalisten-Kleinadel entstammenden Herrschaftsverwalter und Renntmeister, anhand ihrer Beispiele möchte er das sich auf Gegenseitigkeit basierende Verhältnissystem der Herrschaftsbedienstete darstellen.

*

Azon szerencsések egyike lehettem, aki 2002–2004 során gyakran kérhette Vári András tanácsait, véleményét a kora újkori intézmények, uralmi rendszerek lokális vizsgálata kapcsán. András a nyugati történetírásban elterjedt fogalompár,¹ a patrónus–kliens viszony kora újkori megragadása, működésének bemutatása során több más összetevő (pl. az ajándékozás, a kommunikáció, a szimbolikus kommunikáció stb.) mellett hangsúlyozottan hívta fel a figyelmet a zálogbirtokok jelentőségére. A dolgozat Vári András – kiterjedt kutatásai során is egyik – kedvelt társadalmi és foglalkozási csoportján, az uradalmi tisztségviselőkön, jelesül a 17. századi Nádasdy-uradalmak hivatalviselőin keresztül vizsgálja a zálogbirtokok jelentőségét.

*

¹ A problémakörrel, további irodalommal: MACZAK (Hrsg.) 1988; NOLTE 1989; HENGERER 2005; NEUGEBAUER 2005; PÁL 2010.

A Mohács utáni Sopron vármegye nemesi társadalmának vizsgálata szinte nemzedékenként hangsúlyozta a törvényhatóság 16. századi nemességének nagymérvű átalakulását, e tendencia mögött a vármegye legnagyobb birtokos családja, a Nádasdyak birtokszerzésének jelentőségét, illetve a hozzájuk kötődő familiárisok megyei birtokos társadalomba való integrálódását, egyre jelentősebb helyi szerepét, befolyását.² A régi birtokos famíliák (pl. Cziráky, Kisfaludy, Ostffy, Vághy, Viczay stb.) mellett az újak (pl. Maróthy, Megyery, Sárkány, Szentgyörgyi, Zolthay stb.) pozícióikat hűséges szolgálataik, pénzük, hitelek révén nyert zálogbirtokokkal alapozták meg. Több familia névhasználatában is változás állt be. Az új vármegye új – olykor *nova donatio*val megszerzett, avagy több generációs, valamint megváltott zálogjogú – birtokai, új *praedicatum* felvételével, új identitást is jelöltek. (Pl. salamonfalvai Ráttky, gálosházi Récsey, petőházi Zeke stb.).

Az adományos zálogbirtokosok között az egyik első lehetett a Nádasdyak főúri udvartartásának meghatározó hivatalviselője, a Zala vármegyei elitbe tartozó ákosházi Sárkány Antal udvarmester, aki még Buda vesztét megelőzően, 1541-ben szerezte meg zálogjogon (*jure inscriptionis*), 1000 Ft-ért Nádasdy Tamás tárnokmestertől és hitvesétől, Kanizsai Orsolyától a Sopron közeli Cenk és Peresztég falvak felét.³ Ugyancsak a főúri kegynek köszönhetően alakult ki a vármegye védett, nyugati részében egy három településre kiterjedő, az 1598. évi házadó-összeírás szerint 57 adózó házat magában foglaló, helyi mértékkel mérve kis-középbirtok, Dörfl központtal, amelyet 1559-ben Nádasdy Tamás nádor titkára, Szentgyörgyi Gábor szerzett meg, majd sikerrel örökölt tovább (Szentgyörgyi Jánosra). Hasonló, zálogbirtokokon alapuló középbirtokok létrehozása, több generáción keresztül stabilizálása jellemzi a vármegyei elitbe tartozó, alispáni hivatalt is viselt családokat is, mint a Megyery (széplaki és drassburgi uradalmak), avagy a Récsey (Gálosháza).⁴ Sajnos, máig kevésbé ismert a Nádasdy család familiárisi körét alkotó szolgáló nemesek és a mindenkori földesúr – illetve Báthory Erzsébet, Révay Judit személyében földesasszony – közötti, kölcsönösségen alapuló kapcsolat, amely a szolgálat, a hitelezés, (eltérő feltételekkel) a zálogbirtok-adomány rendszeréből tevődött össze.⁵

A Nádasdy család 17. századi dunántúli birtokai sorából – a Domanovszky-iskola tevékenységének köszönhetően – máig csupán a sárvár-felsővidéki uradalom gazdálkodásának rövid, tömör összegzése készült el,⁶ valamint Nádasdy Pál földesurasága időszakából, az 1620-as évtizedből kaphatunk információkat a Vitnyédy János prefektus vezette domínium gazdálkodására, egy számadásvizsgáló per feldolgozásán keresztül.⁷ A Sopron vármegye területét érintő sárvár-felsővidéki, léka–borsmonostor–keresztúri, avagy kapui (kapuvári) uradalmak 17. századi tisztségviselőiről nem készültek olyan esettanulmányok, mint a Batthyány család rohon-szalónaki kettős uradalmának legendás udvarbírájáról, Jobbágy Dá-

² SOÓS 1937: 259–266.; MAKSAY 1979: 159–160., 166.; DOMINKOVITS 1999: 102–114.

³ NEUMANN–VAJK 2003: 165–166. (N° 37)

⁴ PRICKLER 1983; DOMINKOVITS 2002/b: 36–50.; DOMINKOVITS 2005: 515–516., 518–519.; DOMINKOVITS–PÁLFFY 2010: 1113–1115.

⁵ A főúri udvarra, familiárisi körre mintaadó: KOLTAI 2012: 239–391.

⁶ THOLT 1934

⁷ HETYÉSSY 1967

nielről,⁸ vagy a nem csupán Batthyány I. Ádámot, de hitvesét, Formentini Aurórát és gyermekeit is szolgáló Beke Zsigmond deákról;⁹ továbbá Felső-Magyarország tekintetében a korábban Bethlen Gábor prefektusaként, majd I. Rákóczi György pataki uradalmának udvarbírájaként ismertté vált Debreczeni Tamásról; illetve egy generációval később, Széchy Mária, majd Wesselényi Ferenc nádor murányi, balogi, derencséri, szendrői, enyickei uradalmainak inspektoraként szolgáló Hottmár Jánosról.¹⁰ Túlzás nélkül állítható: az eddigi kutatások, feldolgozások ellenére máig alig ismert a 17. századi dunántúli Nádasdy-uradalmak birtokigazgatása, személyzete;¹¹ mindennek feltárása az elkövetkező időszak feladata. Így az alábbi esetek csupán egy rendszer részeseinek tekinthetők.

Nemes és vitélő Dvoicsics (Dwoychich) János 1626–1632 között a lékai, keresztúri, borsmonostori uradalmak tiszttartója volt,¹² amikor 1636-ban a fenti domíniumokkal kapcsolatos 1632–1634 közötti számadásait nyugtázták, a lékai, klastromi, keresztúri uradalmak elhunyt főudvarbírájaként említik.¹³ Dvoicsics feleségével, a rábaközi kismemesi családból származó Jobaházi Margittal még 1630-ban zálogolt földesurától, Nádasdy Páltól 700 magyar forintért harmadízig a borsmonostori (klastromi) uradalomhoz tartozó Zsidány (Sydan) faluban 2 egész pusztát, jobbágyhelyet és egy zsellérhelyet, minden haszonvétellel együtt. Az egyes birtokoknak a zálogbirtokosok – itt az uradalmi tisztségviselők – közötti, generációról generációra történő forgását érzékelteti Dvoicsics két évvel későbbi birtokgyarapítása: 1632-ben Léka mezővárosban azt a negyedtelket szerezte meg, amelyet korábban – ugyancsak zálogjogon – Martonfalvi István várnagy (*supremus castellanus*) birtokolt.¹⁴

Madarász Márk vagy – ahogyan forrásaink hívják – Markó esete több szempontból is érdekes lehet számunkra. Taxalista kismemesi családból származott, gyermekkorától a Nádasdy család szolgálatában állt, csak valószínűsíthető, hogy már a megelőző generáció is a Nádasdy család birtokigazgatását szolgálta (Madarász Miklós, 1593: Sárvár-felsővidéki számtartó).¹⁵ Markó 1629. július 10–1631. augusztus 31. között bizonyosan a Sárvár-központú, Vas és Sopron vármegyei településállománnyal rendelkező sárvár-felsővidéki uradalom számtartói hivatalát töltötte be,¹⁶ majd 1631. szeptember 1–1633. augusztus 31. között ugyanezt a tisztelet viselte a kapui váruradalomban.¹⁷ Hivatali ranglétrán történő emelkedésére már itt került

⁸ ZIMÁNYI 1959

⁹ KOLTAI 2005

¹⁰ DEBRECZENI-DROPPÁN 2004., ILA 1946. Jelenleg a Nádasdy-uradalom tisztségviselői hagyatékában egyetlen olyan dokumnetum sem ismert, mint amelyet a dél-csehországi Slawata uradalmi tiszttartó, Jan Nikodem Mařan Bohdanecký hagyott hátra. Vö.: HRDLIČKA 2003.

¹¹ Uradalomigazgatásban szolgáló személyek, fizetéseik szórványos adatolása: THOLT 1934: 25–27.

¹² 1626. jún. 1.–1631. máj. 31. közötti számadásainak elfogadása: MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 173., Hegykő, 1629. jún. 6. (Mif. N° 31.987), uo. Inscr. Kv. 7., 217–218., Keresztúr, 1630. jún. 1., uo. Inscr. Kv. 4., 200–210., Keresztúr, 1628. jún. 20., 1632. jan. 16. (Mif. N° 31.987)

¹³ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 7., 513., Keresztúr, 1636. ápr. 2. (Mif. N° 31.989)

¹⁴ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 197–198., Keresztúr, 1630. szept. 8.(?), (Mif. N° 31.987). DOMINKOVITS–PÁLFFY 2010: 1113–1114.

¹⁵ THOLT 1934: 26.

¹⁶ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 132–133. (Mif. N° 31.987), Keresztúr, 1631. szept. 1.

¹⁷ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 201. (Mif. N° 31.987)

sor. A földesúr asszony, Nádasdy Pál gróf özvegye, Révay Judit grófnő 1633 végén a Kapuvárhoz tartozó javak udvarbírájaként adott néki utasítást; az 1633. szeptember 1-jétől 1638. augusztus 31-ig terjedő időszakról a kapuvári jószág főudvarbírájaként számolt el.¹⁸ Gr. Révay Judit 1636. februári kötelezvényéből ismert: Madarász többször kölcsönzött urának kis összegeket, Nádasdy pedig több alkalommal, összesen 408 Ft-ot vett fel Madarásztól, ezekért, és további 550 ft-ért, azzal a kikötéssel, hogy magszakadás esetén a birtok visszaszáll a főúri családra, a hú uradalmi tisztviselő a néhai Ságody György négy telkes kúriáját kapta meg a Fertő-menti Szentmiklós mezővárosban.¹⁹ Ismert, hogy Madarász Révay Judit földesurasága idején 136 magyar Ft-ért zálogjogon Szentmiklóson is kapott egy telket, amelyen házat épített, majd az övé lett a szomszédos zsellérhely is.

Madarász Markó hivatali elődje, Kapochy Márton, 1625–1630 között a kapuvári uradalom tisztartója volt, és földesura, Nádasdy Pál, folyamatosan jóváhagyta számadásait. Minden bizonnyal 1630-ban, szolgálata végén történhetett, hogy Kapochy – hivatali hűsége és szolgálatai fejében – feleségével, Radovanyth Luca asszonnyal együtt háromgenerációnyi fiági leszármazás időtartamára zálogjogon elismerést nyert a borsmonostori, avagy klostromi uradalomhoz tartozó Alsólászlón egy egész jobbágytelekre – amelyen már állott az általa épített udvarház. A zálogbirtok fejében 600 Ft-ot fizetett az adományos házaspár, és zálogjogon ugyancsak megkapták a kúriához tartozó puszta jobbágy- és zsellérhelyet is.²⁰

Mind a Madarász család esete, mind az ugyancsak taxalista kismemesek közé tartozó Szily család példája a több nemzedéken keresztül a Nádasdyak szolgálatában, az uradalomigazgatásban dolgozó kismemesek jelenlétére hívja fel a figyelmet. A 17. századi Nádasdy-féle birtokigazgatásban jelenleg két Szily Gáspár is ismert, de a közöttük lévő családi, rokonsági viszony jelenleg nem bizonyított.²¹ Szily I. Gáspár 1626–1629 során a sárvár-felsővidéki javak számtartója volt,²² hivatalát a számadásvizsgálati perbe keveredett Csepreghy Pál deák, majd Lampért János fölöttebb rövid, egy esztendő (1625/1626) tisztségviselését követően vette át.²³ Egy generációval később, Nádasdy III. Ferenc 1645. évi nyugtája szerint nemes Szily II. Gáspár a sárvári várban számtartóságát hűséggel, tehetséggel vitte.²⁴ Még ez év júliusában, az ifjú korától hű Szily Csepregen, a Gango utcában egy egész jobbágy-

¹⁸ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 7., 512. (Mif. № 31.989). IVÁNYI 1905: 281–186.; KOLTAI 2001: 270.

¹⁹ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 2., 102. (Mif. № 31.987), Inscr. Kv. 6., sz. n., Keresztúr, 1649. ápr. 4. (Mif. № 31.988), Inscr. Kv. 7., 488–490., Keresztúr, 1636. febr. 22. (Mif. № 31.989)

²⁰ Számadásai jóváhagyása: MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 174., Hegykő, 1629. jún. 6., Inscr. Kv. 7., ff. 226–227., adomány: MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 198–199., (Mif. № 31.987)

²¹ A 16–17. századi Sopron vármegyében egy időben több, egymással rokonságban nem álló Szily család létezett. HÁZI 1938: 11–22.

²² MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 172., 201., Keresztúr, 1628. júl. 25., 1631. dec. 29. (Mif. № 31.987). A tárgyidőszakban Sibrik János töltötte be a sárvári uradalom tisztartói hivatalát: MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4., 202., Keresztúr, 1629. jan. 20. (Mif. № 31.987). THOLT 1934: 26.

²³ Közvetlenül Csepreghy Pált követően – akinek Csepreghy Miklós nevű rokona ugyancsak a Nádasdy birtokigazgatásban tevékenykedett – 1625 tavaszán Lampert János vette át a számtartóságot, majd 1626. július elején Szily Gáspár vette át e hivatalt: HETYÉSSY 1967: 479. CSEPREGHY 1623. évi számtartóságára: MNL OL E 185. Anno 1623. *A Die 1. may Feolseo videken inuentariumba[n] adatoth...* ff. 551–565. (Mif. № 31.992)

²⁴ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 2., 114–115. (Mif. № 31.987), Sárvár, 1645. júl. 28.

helyet kapott, zálogon.²⁵ Pár hónappal később Szilytól és hitvesétől, Sennyey Anna asszonytól, a főúr megdöbbenő nagyságú összeget, 7000 magyar Ft-ot vett fel három évre 6%-os évi kamatra, megfogadván, amennyiben a visszafizetésre képtelen lenne, úgy Szily és felesége a három év leteltével a keresztúri uradalomhoz tartozó Nagycenk falut – ha az más kezén lesz, úgy az adósság erejéig más települést – szabadon elfoglalhatja.²⁶

A fenti esetek cseppet sem egyediek, hanem egy általánosan elterjedt gyakorlat kiragadott illusztrációi, miképpen ezt a jelenséget a kapui uradalom két tisztviselőjének a 17. század derekáról, Nádasdy III. Ferenc földesurasága időszakából származó esete is erősíti. Nagy avagy Domokosfalvy György a kapui váruradalom provisor, és felesége, Forián Borbála 1646-ban a Fertő-parti Szentmiklós mezővárosban, jelenleg pontosan nem ismert zálogösszegért, két egész pusztát jobbágytelket kapott.²⁷ Adorján András ugyancsak a 17. század derekán töltötte be a kapui váruradalom tisztartóságát, és Madarászhoz hasonlóan, korábban ő is a sárvár-felsővidéki uradalom számtartóságából került Kapuvárra, 1648. február elején zárta ugyanis hivatali időszakának sárvári periódusát.²⁸ 1649. március idusán kapui tisztartóként szedett be és juttatott el országgyűlési költségeket urához.²⁹ 1657 (?) késő őszen hűséges szolgálatai honorálásaként a korábban Kisfaludy Mihály által bírt kapui jobbágyházat kapta meg zálogjogon akkori feleségével, Aich Ilonával együtt, minden szolgáltatástól felmentve, életük végéig.³⁰

A zálogbirtokok mobilizálhatóságát, a zálog-ügyletekben rejlő kettősséget, a készpénzszerzés lehetőségét, egyben a lekötélést egyaránt jól érzékelteti egy olyan eset, ahol egy generációval korábbi gazdasági tisztviselő már elhanyagolt birtokrészét is felhasználták egy fontos vármegyei hivatalviselő szolgáltatásainak honorálására. 1632 őszén Nádasdy Pál a felsővidéki uradalomhoz tartozó Sopron vármegyei Újkéren négy olyan telket és egy kúriát adományozott magister udvarnaki Kürthy (Kürthy de Udvarnak) István személynöki ítélmesternek, Sopron és Vas vármegyék jegyzőjének, valamint hitvesének, Jelchich Annának, amelyet korábban apja, Nádasdy II. Ferenc inskribált Madarász Miklósnak. Madarász udvarházat épített a birtokon, amely ekkorra már teljességgel rommá vált. Kürthy előbb a Madarász családtól kiváltotta a korábbi zálogot, így csak 40 Ft-ot fizetett urának az újkéri romos kúria, a négy benépesített jobbágytelek, valamint két pusztát telek telek fejében, s ezért az övé lett minden zálogjog az ingatlanokra.³¹

A fenti esetek egyaránt illusztrálják, hogy a főúr és familiárisa közötti kapcsolat – modern fogalomhasználattal – a patronus–kliens-viszony működésében jelentős szereppel bírt a földesúr által (eltérő feltételekkel, eltérő összetevőkkel) juttatott

²⁵ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 3., 201–203. (Mif. N° 31.987), Sárvár, 1645. júl. 26.

²⁶ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 6. 525–528., Seibersdorf, 1657. szept. 7. (Mif. N° 31.988.) Sennyey Anna a 16. századi nagyhatalmú Sennyey Ferenc, sárvári prefectus, a kapuvári, lékai uradalmak vezetőjének rokona. Sennyey Ferenc Récsy György, avagy Kövér Gábor példájára az *universorum bonorum praefectus*-i tisztelet viselhette. Személyére: BOROS 2003: 255–256.

²⁷ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 3. 257–259. 11., *in alodio nostro Servitor*, 1622. nov. 24., (Mif. N° 31.987), Keresztúr, 1646. júl. 4., nyugtája: uo. Inscr. Kv. 6. 135–136., 1646. jan. 11.

²⁸ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 6. 221–222., Keresztúr, 1648. febr. 9.

²⁹ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 6. 222., Keresztúr, 1649. márc. 15. (Mif. N° 31.988)

³⁰ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 6. 222–223., Keresztúr, 1657(?) nov. 18.

³¹ MNL OL E 185. Inscr. Kv. 4. 226–228. (Mif. N° 31.987), Keresztúr, 1632. szept. 5.

zálogbirtok. Ez a dominus és familiáris, patronus és kliens kölcsönösséget feltételező vagyoni és jogintézmény nemcsak a főúri udvarhoz kötődő, familiárisi, szervitori szolgálatot vállaló nemességet jellemezte, de esetenként a vármegyei, vagy országos hivatalok viselőit is, de az esetek többségében az uradalomigazgatás jóval szerényebb vagyonú, befolyású tisztségviselőit is (tisztartókat, számvevőket).

Források

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
E 185 = Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Nádasdy (Inscr.
Kv.= Inscriptiós Könyvek)
Mif. = Mikrofilmtár

Hivatkozott irodalom

BOROS 2003

BOROS Zoltán: Sennyey Ferenc magyar nyelvű leveleinek kutatási tapasztalatai. *Fons* 10/2. 249–276.

DEBRECENI DROPPÁN 2004

DEBRECENI DROPPÁN Béla: Egy gazdasági szakember a XVII. századból: Debreczeni Tamás élete és működése. *Fons* 11/3. 447–501.

DOMINKOVITS 1999

DOMINKOVITS Péter: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. *Soproni Szemle* 53/2. 99–122.

DOMINKOVITS 2002/a

DOMINKOVITS Péter: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe – Szepsy (Zepsy) János. *Aetas* 2–3. 5–35.

DOMINKOVITS 2002/b

DOMINKOVITS Péter: Familiárisi szolgálat – vármegyei hivatalviselés. Egy 17. századi Sopron vármegyei alispán, gálosházi Récsey (Rechey) Bálint. *Korall* 9/(szeptember) 32–54.

DOMINKOVITS 2005

DOMINKOVITS Péter: Főúri familiárisok. Sopron vármegye alispánjai a 17. században. In: G. ETÉNYI Nóra–HORN Ildikó (szerk.): *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Balassi, Budapest. 511–529.

DOMINKOVITS–PÁLFFY 2010

DOMINKOVITS Péter–PÁLFFY Géza: Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században (1–2). *Századok* 144/4. 769–792.; 144/5. 1085–1120.

HÁZI 1938

HÁZI Jenő: Néhány adat a Felsőszopori Szily-család történetéhez. *Soproni Szemle* 2/1. 11–22.

HENGERER 2005

HENGERER, Mark: Amtsträger als Klienten und Patrone? Anmerkungen zu einem Forschungskonzept. BRAKENSIEK, Stefan–WUNDER, Heide (Hrsg.): *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*. Böhlau, Köln–Weimar–Wien. 45–78.

HETYÉSSY 1967

HETYÉSSY István: A Nádasdy uradalom termelési és elszámolási vitája 1623/24-ben. *Agrártörténeti Szemle* 9/3–4. 457–480.

HRDLIČKA 2003

HRDLIČKA, Josef: *Autobiografia Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*. Historický ústav Filozofické Fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice (*Monographia Historica* 3.)

ILA 1946

ILA Bálint: Az írásbeliség szerepe a XVII. századi gazdasági igazgatásban. *Levéltári Közlemények* 24. 27–46.

IVÁNYI 1905

IVÁNYI Béla: A kapuvári uradalom utasítása 1633-ból. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* 12. 281–286.

KOLTAI 2001

KOLTAI András: *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708*. Osiris, Budapest (*Milleniumi magyar történelem*)

KOLTAI 2005

KOLTAI András: Beke Zsigmond deák élete és műveltsége. In: G. ETÉNYI Nóra–HORN Ildikó (szerk.): *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Balassi, Budapest. 530–546.

KOLTAI 2012

KOLTAI András: Batthyány Ádám. *Egy magyar főúr udvara a XVII. század közepén*. Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr (*A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások* 14.)

MACZAK 1988

MACZAK, Antoni (Hrsg. von): *Klientensysteme im Europa der Frühen Neuzeit*. R. Oldenbourg, München

MAKSAY 1979

MAKSAY Endre: Sopron vármegye birtokostársadalma. *Soproni Szemle* 33/2. 157–70.

NEUGEBAUER 2005

NEUGEBAUER, Wolfgang: Konfessionelle Klientelpolitik in 17. Jahrhundert. *Online-Journal Zeitenblicke* 4/3. (www.zeitenblicke.de/2005/3/Neugebauer 2014. febr. 11.)

NEUMANN–VAJK 2003

NEUMANN Tibor–VAJK Ádám: A Guary-levéltár oklevelei. *Fons* 10/1. 119–167.

NOLTE 1989

NOLTE, Hans Heinrich: Patronage und Klientel: Das Konzept in der Forschung. In: NOLTE, Hans Heinrich (Hrsg. von): *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*. Böhlau, Köln–Wien. 1–17. (*Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte*)

PÁL 2010

PÁL Judit: Az állam és a patrónus szolgálatában. Egy Károlyi kliens a 18. század elején. *Korall* 11. (42.) 179–205.

RICKLER 1983

PRICKLER, Harald: Galoshaza. *Burgenländisches Heimatblätter* 45/2. 155–185.

SOÓS 1937

SOÓS Imre: Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez. *Soproni Szemle* 1/3–4. 259–279.

THOLT 1934

THOLT Judit: A sárvári uradalom majorgazdálkodása a XVII. század első felében. Buschmann F. Utódai Könyvnyomda, Budapest (*Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez* 10.)

ZIMÁNYI 1959

ZIMÁNYI Vera: Jobbágy Dániel rohonc-szalónaki provizor tiszttartói működése 1634–1653. *Agrártörténeti Szemle* 2. 91–113.